

EDUKAČNÍ STRATEGIE ŽÁKŮ Z ŘAD IMIGRANTŮ

THE EDUCATION STRATEGIES OF IMMIGRANT CHILDREN

Martina Vodičková

Abstrakt: Příspěvek se věnuje problematice edukace imigrantů u nás a ve světě. Shrnuje dosavadní dílčí poznatky v oblasti výzkumu tohoto tématu. Dále se věnuje vzdělávání imigrantů v zahraničí a příkladům ze zahraničních škol (jaké jsou podmínky v dané zemi, jaké pomůcky mohou vyučující využívat, atd.). V neposlední řadě je v příspěvku reflektována dosavadní situace v České republice.

Klíčová slova: vzdělání, žadatel o mezinárodní ochranu, uprchlík, azylant, edukační strategie, migrace, imigrant

Abstract: The target of this paper deals the questions about the education of immigrants. The paper summarises actual knowledge about the research of this theme. Further the paper deals about the education of immigrations in other countries (the conditions of education of immigrations, the special possibilities made for the teachers who cares about the immigrants, ...). Last but not least we reflect in the paper the situation in the Czech Republic.

Key words: education, asylum seeker, refugee, educational system, education strategy, migration

1 ÚVOD

Ráda bych zaměřila v tomto textu svoji pozornost na edukaci žáků z řad cizinců a zejména uprchlíků. Jako vystudovaný pedagog vidím palčivé problémy v edukaci dětí z řad uprchlíků. Právě integrace dětí do škol a následná péče vyučujících, komunikace s rodiči a stres, který musejí děti zažívat při vstupu do školského zařízení, je podle mého názoru nevyřešenou otázkou českého školství. Děti z řad uprchlíků vstupují do školy velmi často poznamenány předchozími zkušenostmi, jako jsou nedobrovolný odchod ze země původu, či jiné nepříjemné zážitky z války, chudoby a útlaku. Děti pociťují nejistotu v novém prostředí.

Rodina přichází do České republiky a je na ní pohlíženo jako na rodinu uprchlickou. Stává se jedním z mnoha případů žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a rovněž je z ní pouze číslo ve statistikách. V pobytovém středisku se prokazuje nejen jménem, ale především přiděleným identifikačním číslem. Dítě se ocitá v novém, pro něj neznámém prostředí, je ubytováno společně s lidmi, jež spojuje jenom žádost o mezinárodní ochranu a nastupuje do neznámého prostředí základní školy.

Prvotní forma integrace a vůbec styku s českou veřejností nastává v momentě, kdy nastupuje „uprchlické dítě“ do školy. Základní školní docházka je v České republice povinná a nezadatelné právo na ni mají i tyto děti. Poznamenejme také, že pobytová střediska jsou často v místech, kde základní škola chybí nebo je zde zřízen pouze první stupeň. Děti pak ještě přibývá nutnost dojíždět do jiného města.

Legislativa týkající se vzdělávání cizinců na cizince moc nemyslí. Můžeme konstatovat, že dítě, které základní školu s ohledem na nízký věk navštěvovat nemusí, se nalézá ve snadnější situaci. Toto dítě má šanci na umístění v mateřské škole, kde se může snadněji adaptovat a integrovat. Pokud se nepodaří dítě umístit ve věku tří let, nastupuje do mateřské školy alespoň jeden rok před nástupem

na základní školu. I jeden rok je v životě dítěte velmi důležitý a za tento rok si zvykne jak na režim zařízení, tak i na společnost českých dětí, na možné kulturní odlišnosti a zvyky. V neposlední řadě si procvičuje a zvyšuje znalost českého jazyka.

Dítě školou povinné, které přijde do České republiky, má v podstatě jen velmi zanedbatelnou možnost, jak se na tuto docházku připravit. Jednou z možností je, že začne navštěvovat kurzy českého jazyka v místě svého bydliště, což ale často není možné. Další variantou, jak připravit žáka z řad uprchlíků na školní výuku, je tzv. přípravný stupeň, či přípravná třída (ten je však ze zákona pro děti, které se chystají teprve do první třídy). Jedná se o třídy, ve kterých je dítě připravováno především z hlediska jazykové vybavenosti. Jde zde hlavně o zvyšování jeho jazykových dovedností, o navyšování slovní zásoby a orientaci v českém jazyce i kultuře.

Pokud dítě nemá možnost nastoupit do kurzu českého jazyka či navštěvovat přípravný stupeň, je po předchozí domluvě s ředitelem/-kou školy zařazeno do třídy. Ve většině případů je dítě zařazeno do nižšího ročníku, než do kterého patří v zemi původu. Není to nezbytně z toho důvodu, že je pozadu s probíraným učivem, ale právě proto, že nedostatečně ovládá český jazyk. Adaptace dítěte ve školní třídě je značně ztížena z důvodu jazykové bariéry, ale samozřejmě také často kvůli bariérám kulturním. Děti pak trpí klasickými příznaky stresu, jako jsou psychosomatické obtíže, noční pomočování a nechuť ke školní docházce. Pro tyto děti představuje vstup do české školy „verbální šok“. Je nutné zdůraznit, že školy často neznají své kompetence v přijímání žáků odlišné národnosti, a tak nastává ještě nezbytný proces vysvětlování termínu „spádová oblast“ nebo „škola pro cizince“. Vedení škol nechce, aby na jejich institut bylo pohlíženo jako na „uprchlickou školu“. Sociální pracovníci, jejichž cílovou skupinou jsou právě cizinci, se s podobnými komplikacemi setkávají velice často především na začátku školního roku.

Školní docházkou této specifické skupiny se v praxi zabývají Odbory školství krajských úřadů, které by podle školského zákona (561/2004 Sb.) měly zajistit žákům ve spolupráci se zřizovatelem školy:

- a) bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků,
- b) podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která bude koordinována s běžnou výukou v základní škole.

Je však otázkou, jak se výše uvedené opravdu uplatňuje v praxi.

Počty dětí, jejich úroveň, jejich jazyková připravenost, jejich snaha se vzdělávat atd., to vše je velmi různorodé a proměnlivé, jako je proměnlivá situace ve světě. Je proto nutné umět flexibilně reagovat na podněty, které tyto nedostatky vyvolávají.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZDĚLÁVÁNÍ CIZINCŮ

Teoretická východiska výzkumných studií zaměřených na cizince vychází především z humanitních věd: interkulturní psychologie a etnopedagogika.

- a) Interkulturní psychologie: „popisuje a srovnává vlastnosti a procesy lidské psychiky v závislosti na kulturních faktorech založených v odlišnostech etnik, národů, rasových, náboženských či jazykových skupin.“ (Průcha, J., 2004, s. 18).

b) Etnopedagogika: „zabývá se zkoumáním etnických (kulturních) faktorů, jež působí v edukačních procesech probíhajících ve školním, rodinném a jiném prostředí.“ (Průcha, J., 2002, s. 86)

Tyto dva obory by se daly v českém prostředí označit jako nové a výzkum v této oblasti jako raný. Osobností české pedagogické vědy, která těmto tématům věnuje nebývalou pozornost, je prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc. Ve světě je situace poněkud odlišná. Vzhledem k tomu, že v anglosaských zemích je migrace obecně jevem dlouhodobým, jsou i témata interkulturní psychologie a etnopedagogiky běžnější. Ze zahraničních autorů můžeme jmenovat kanadského profesora Johna W. Berryho, jehož výzkumy na tomto poli jsou nejznámější. Interkulturní psychologie je předurčena k tomu, aby byla nápomocna při řešení některých náležitých problémů lidského soužití a kooperace. Poznatky z tohoto oboru čerpají lékaři, ekonomové, právníci, manažeři, politici a jiní. Etnopedagogika má své nazastupitelné místo mezi pedagogickými vědami a to nejen z důvodu narůstající globalizace světa, tak i z nutnosti střetávání odlišných náboženství a kultur.

Problematické okolnosti soužití národů, rasových skupin a rozmanitých etnik motivují k získávání dat, která jsou specifikována proměnlivými jako národ, rasa, etnikum a rozdíly mezi nimi. Vědci jsou schopni k této problematice podávat hodnověrnější výsledky, kterými se mohou ostatní odborníci řídit. V důsledku této situace se v posledních letech hojně rozvíjely výzkumy, které rozšiřovaly praktické poznatky o rychle se měnícím světě kolem nás. Při dodržování určitých „interkulturních pravidel“, která výzkumy potvrzují, by nemuselo ve světě obchodu a politiky docházet k tolika tragickým nedorozuměním.

Z dílčích závěrů výzkumů lze usuzovat, že poznatky týkající se imigrantů a jejich vzdělávání jsou v zahraničí rozsáhlé. Vzdělávání imigrantů představuje dnes v mnoha zemích nelehký praktický úkol. Ve vyspělých zemích světa (USA, Evropa) se často setkáváme s totožnými obtížemi. Děti z rodin imigrantů zůstávají v probírané látce pozadu oproti žákům majority, často dosahují horších výsledků a jak výzkumy potvrzují, tito žáci dospívají k nižším úrovním vzdělání a profesní kvalifikace.

Tyto skutečnosti dokládají výzkumy například z multietnického Holandska (Kalmijn, M.; Kraaykamp, G., 2003). Šetření, kterého se zúčastnilo více jak 10 000 středoškoláků z rodin imigrantů, ověřuje skutečnost, že tito studenti mají trojnásobně vyšší podíl na nedokončeném studiu a tudíž zůstávají bez jakékoli kvalifikace ve srovnání s majoritou. Výsledky tohoto a jiných podobných výzkumů jsou vysvětlovány především rozdíly, které vznikají už v rodinné výchově (odlišný hodnotový systém) a také odlišnými postoji ke školnímu vzdělávání.

Dále je ale možné nalézt studie, které potvrzují opak výše uvedených výsledků. Výzkumy v USA naopak deklarují, že asijské děti dosahují ve srovnání s dětmi z jiných etnik mnohem lepších výsledků (Bankston, C. A.; Zhon, M., 2002). Vzdělanostní výkonnost Asiatů je vysoká, ale sebehodnocení je nízké (narozdíl od Afroameričanů). Je zde předkládáno jediné logické vysvětlení: adolescenti z rodin imigrantů Asiatů se snaží být ve vzdělávání výkonnější, neboť pociťují větší psychologickou nejistotu než jiné etnické skupiny.

V našem prostředí se interkulturním výzkumům zaměřeným na cizince věnují odborníci málo. Nastalá situace je v současném stavu zejména proto, že problematika migrace je v České republice celkem novým fenoménem. Dříve jsme byli zemí, odkud lidé utíkali, nyní jsme státem, který migranty přijímá. V období socialismu nebyly interkulturní rozdíly ve společnosti vítaným předmětem vědeckého bádání. I když jsme tranzitní nebo cílovou zemí pro mnoho lidí už skoro 20 let, tak i přes tuto skutečnost nejsou aktivity na poli výzkumném nějak závratné. Je to

pravděpodobně proto, že v České republice nejsou zatím pevně konstituovány základní pilíře, jakými by mohla být právě výše zmíněná interkulturní psychologie nebo etnopedagogika.

Na druhé straně u nás vznikají hojně práce s tematikou multikulturní výchovy, národnostních menšin, aj., které se migrantů dotýkají spíše jen okrajově. Prováděné výzkumy se nejčastěji zabývají postoji Čechů k imigrantům nebo národnostním menšinám (těmto výzkumům se věnuje agentura STEM, Sociologický ústav AV aj.). V Brně existuje Centrum výzkumu vývoje osobnosti a etnicity, které se ve své činnosti dotýká i některých aspektů interkulturní psychologie. Dále je na Pedagogické fakultě Masarykovy university v Brně Kabinet multikulturní výchovy, ale toto pracoviště se zabývá především vzdělávacími programy pro romskou národnostní menšinu.

V České republice existuje mnoho neziskových organizací, které se migrantům věnují. Tyto subjekty výjimečně vyvíjejí také i výzkumnou činnost. Za všechny můžeme uvést občanské sdružení Meta, jež má za cíl podporovat osobní rozvoj mladých migrantů, a to především v oblasti vzdělávání, které je jednou z podmínek úspěšného začleňování se do společnosti. Tento subjekt provedl v roce 2007 průzkum týkající se bariér a potřeb mladých migrantů v jejich přístupu ke vzdělání.

Jak bylo již výše naznačeno, mnoho výzkumů se věnuje migrantům obecně, ať už se jedná o pracovní, ekonomické migranty či zahraniční studenty. Výzkumy, které by se soustředily zejména na cílovou skupinu uprchlíků, jsou mizivé ba přímo nedostatečné. V zahraniční literatuře se s výzkumným tématem uprchlictví setkáváme zřídka (tematikou uprchlictví se zabývá zejména Journal of refugee studies, který vydává Oxford University Press; výzkumy týkající se vzdělávání uprchlíků se zde však nevyskytují skoro vůbec), v domácí produkci máme k dispozici pouze statistické ročenky. InSTITUTE, která se věnuje tomuto tématu i na poli výzkumném je UNHCR (Crisp, J., 2008).

Vzdělávání cizinců organizuje především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Při tomto ministerstvu existuje i poradní orgán Pracovní skupina pro multikulturalitu a vzdělávání cizinců, která je složena z řad odborníků vládního i nevládního sektoru. Aby všechny státní instituce dodržovaly vládní Koncepti integrace cizinců, nechalo si toto ministerstvo vypracovat zprávu od České školní inspekce, která se zabývala rovnými příležitostmi vzdělávání cizinců v ČR.

Jediné šetření, která věnuje pozornost cizincům ve školách provedl v roce 2004 tým Jasmin Muhič. Na pěti základních školách a na gymnáziu v Lounech zjišťovali, jaké jsou názory českých žáků na jejich spolužáky z ciziny, názory dětí cizinců samotných na jejich život v České republice a názory pedagogů na zkušenost s těmito dětmi v jejich třídách. Empirická sonda Švarcové a Mareše provedená v roce 2006 měla za úkol zjistit názory vietnamských rodičů na vzdělávání jejich dětí v českých školách. V tomto výzkumu byly identifikovány určité faktory zakotvené v interkulturní komunikaci. Můžeme jmenovat například: nevhodnost ostré argumentace, projevování emocí při přesvědčování, význam úsměvu jako výrazu nejistoty, atd. (Švarcová, E., Mareš, J., 2006).

3 PROBLÉM INTEGRACE: PRAKTICKÉ VÝCHODISKO

S narůstající migrací jsou státy nuceny reagovat na změny etnického složení obyvatelstva odpovídajícími vládními programy. Modely imigrační a národnostně menšinové politiky cílových zemí sdílí shodný cíl – zabránění etnickým konfliktům a destabilizaci země. Liší se svými přístupy k etnickým menšinám a jejich vztahu s majoritní společností či integračními postupy. Rozmanitost

programů je dána odlišnou historickou zkušeností s imigrací, rozdílným přístupem k původním domorodým obyvatelům (např.: USA, Austrálie, Kanada).

Vzhledem k tomu, že žijeme v globalizovaném světě, je nutné i oblast vzdělávání propojit s hospodářstvím a politikou dané země. Všechny tyto systémy musejí pracovat v určité souhře. Každá země světa má vlastní strategii, jak s cizinci/-imigranty, uprchlíky pracovat a jakým způsobem jim pomáhat. Nelze opomenout fakt, že imigrační a národnostně menšinové politiky se ve většině států vyvíjí a nezůstávají konstantními. P. Barša (2003) dělí integrační a národnostně menšinové politiky takto:

- 1.koncept asimilace: naprosté začlenění minority do majoritní společnosti státu (teorie tzv.„melting pot“ v USA, kdy se z heterogenní společnosti stává společnost homogenní)
- 2.diferenciovaná inkorporace: minimalizace styku mezi etnickými skupinami (Německo v 70. letech, imigrace zejména tureckých přistěhovalců zde byla vnímána jako dočasný stav)
- 3.multikulturalismus: uznává legitimitu kulturní a sociální různorodosti etnických minorit. Stát aktivně vstupuje do integračního procesu (Kanada, Holandsko)

Z výše uvedeného vyplývá, že integrace může mít mnoho forem a variovat v několika podobách. V poslední době se však čím dál víc setkáváme s překrýváním termínů integrace a multikulturalismu, resp. multikulturalismus představuje v současné době ideální model integrace. Bohužel však ani podle samotného autora nelze hovořit o multikulturalismu v České republice.

A zde se dostáváme k dalšímu stěžejnímu předpokladu disertační práce. Všeobecně je známa premisa, že „imigranti většinou uplatňují při své adaptaci v hostitelské zemi strategii integrace, kdežto příslušníci dominantní populace v hostitelské zemi preferují u imigrantů strategii asimilace.“ (Průcha, 2004). Provedené výzkumy naznačují, že existuje signifikantní vztah mezi stupněm etnické identity imigrantů a psychologickou tísní. Tím je myšleno, že čím víc trvají imigranti na své etnické identitě (jsou hrdí na své etnikum, hrdost na vlastní jazyk, vazba na komunitu atd.), tím spíš u nich dochází k pocitu psychologické tísně v obklopující kultuře majority.

Pokud chceme hovořit o integraci, musíme se zmínit o nadřazeném pojmu – adaptace. Adaptací imigrantů rozumíme přizpůsobování se příslušníků jedné skupiny k jiné nebo skupin navzájem. Existuje několik strategií adaptace. Pro naše účely bude asi nejsrozumitelnější dělení podle J. W. Berryho (1997):

Integrace – imigranti uznávají, že přijetí a poznání hostitelské kultury je důležité, avšak současně si chtějí udržet svoji vlastní kulturu.

Asimilace – imigranti usilují o co největší splynutí s obyvatelstvem hostitelské země. Svoji kulturu nepovažují za důležitou.

Separace – imigranti nejsou v kontaktu s hostitelskou kulturou, jsou v separaci.

Marginalizace – imigranti necítí potřebu kontaktu s dominantní kulturou, jsou v izolaci.

Poslední výzkumy veřejného mínění naznačují (Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, 2009), že v České republice panuje přesně taková nálada, jak je popsáno v Průchově definici. Většina respondentů výzkumných studií je toho mínění, že by se cizinci měli co nejvíce přizpůsobit našim zvyklostem. Češi si také myslí, že nejsnazší způsob, jakým se lze zbavit nálepky cizinec je: být schopen domluvit se česky a pracovat v České republice. Některé studie tvrdí, že

rasové předsudky vznikají už u dětí předškolního věku. Zahraniční výzkumy dokládají, že předsudky u dětí jsou významně ovlivňovány sociokulturním prostředím v němž žijí. Obecně lze tvrdit, že rasové předsudky se častěji vyskytují u dětí, které vyrůstají v prostředí s nízkým socioekonomickým statusem. Dokonce bylo zjištěno, že širší sociokulturní kontext má silnější vliv na žáky než multikulturní edukační programy (Gutman, D.B., Hickson, F., 1996). Osobní zkušenost a vliv prostředí jsou tedy nepopíratelnými faktory, které mohou situaci ovlivnit zásadněji než „multikulturní teorie před tabulí“.

S procesem integrace je samozřejmě úzce spjata i školní docházka dětí a mládeže z řad uprchlíků. Uprchlíkům je integrace do školního prostředí a potažmo adaptace v nových životních situacích znesnadňována především třemi aspekty, které jsou různého charakteru:

Institucionální: školy nejsou připraveny na vzdělávání žáků z řad uprchlíků, vyučující neovládají interkulturní kompetence, „multikulturní gramotnost“ spolužáků je mizivá, systém žádostí o mezinárodní ochranu je rigidní, žáci se často v průběhu školního roku stěhují mezi zařízeními SUZ.¹¹⁵

Externí: předsudky, stereotypy majoritní populace.

Interní: žáci z řad uprchlíků vyrůstají v jiném sociokulturním prostředí než žáci z majority, mají odlišné hodnoty, zvyky a tradice, velkou bariéru pro ně znamená neznalost jazyka, ve kterém výuka probíhá. Žáci velice často prošli náročnými životními situacemi a vyrovnávají se s tzv. posttraumatickým stresem, akulturačním stresem a jinými zátěžovými momenty.

Existuje spousta klíčových momentů, se kterými se musejí vyrovnávat jak uprchlíci při svém vstupu do vzdělávacího systému České republiky, tak i majorita, která s nimi bude čím dál tím častěji v kontaktu.

4 ZÁVĚREM: MULTIETNICKÁ A MULTIKULTURNÍ REALITA

Země je velice pestrá a bohatá planeta, k její variabilitě přispívá i různorodost lidí, kteří ji obývají. Na celém světě dnes žije asi 6,7 miliard lidí. Všichni tito lidé ale nejsou stejní, jedni mají odlišnou barvu pleti, jiní mluví cizím jazykem, další vyznávají netradiční náboženství. Tato bohatá variabilita světa se nazývá termínem „multietnická realita“ a „multikulturní realita“ (Průcha, 2001).

Zjistit přesný počet etnických skupin na světě je skoro nemožné. Například Indiáni, kteří jsou obecně považováni za jedno etnikum, představují stovky různých etnických skupin, které se od sebe liší jazykem, kulturou i náboženstvím. L. Šatava uvádí, že jen v Evropě existuje zhruba 72 původních etnik. Do tohoto počtu není zahrnuta evropská část bývalého Sovětského svazu a mimoevropští přistěhovalci. Jsou zde zastoupeny několikamilionové národy – např. Němci 80 miliónů, ale i populace, jež čítají pouze stovky tisíc – např. Islandčané (300 000 obyvatel). Pokud by bylo kritériem členění jazykové hledisko, pak bychom mohli tvrdit, že etnik je na světě stejně jako jazyků – a to zhruba 3 000 až 7 000 (právě tolik jazyků je jazykovědci uznáváno jako samostatných).

Z tohoto hlediska je zřejmé, že plastická realita současného světa, kdy se lidé nacházejí v neustálém pohybu (migraci), se jeví jako nelehká. Odhadnout přesné potřeby různých etnik, národů nacházejících se na území České republiky je čím dál tím složitější. Před velice nelehký úkol jsou

stavění právě učitelé, kteří se mají ve školách věnovat žákům pocházejícím z různých kulturních prostředí. Vzdělání může pro tyto žáky a jejich rodiče znamenat něco jiného, než jsme zvyklí. Situace pedagogů je o to složitější, že se musí často věnovat imigrantům nebo uprchlíkům, kteří se v nové situaci cítí velice nejistě a zároveň silně vnímají stres z neznalosti jazyka výuky a dalších zdrojů (zvyky, hodnoty, kultura, náboženství).

Vyučující si mohou vzít příklad z některých zemí, kde se vzdělávací politika úspěšně potýká s imigrací cizinců. V Lucembursku mají tzv. asistenty pro děti imigrantů, kteří žákům pomáhají zvládat cizí řeč a individuálně se jim věnují při výuce. U nás známe profesi asistent pedagoga, jehož náplní práce je pomáhat dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Tito asistenti však nejčastěji pomáhají dětem romského etnika a postiženým. Asistence dítěti-cizinci není u nás dosud zavedena v praxi. Ve Francii probíhá výuka co nejdříve v jazyce majority. V Německu je běžný model oddělené výuky, neboť bylo běžné, že se v německé třídě objevilo až 20% imigrantů. Ve Skandinávii je obecně zvykem, že jazyk hostitelské země je doučován souběžně s výukou v rodném jazyce (pokud to podmínky umožňují).

Je známo, že děti, které nemají možnost vzdělávat se ve svém mateřském jazyce a procházejí výukou v jazyce hostitelské země – tzn. v cizím jazyce, jsou v nevýhodě po stránce intelektového a emocionálního rozvoje. Výsledky z výzkumu PIRLS čtenářské gramotnosti deklarují, že děti, které komunikují doma s dospělými v jazyce, ve kterém probíhá výuka ve škole, dosahují v testech lepších výsledků než děti, které jazykem výuky hovoří doma jen občas nebo vůbec. Toto dokazují i četné zkušenosti z praxe a především z tohoto důvodu je skandinávský model výuky cizinců brán jako vzor pro jiné země. Tento model totiž zdůrazňuje principy rovnosti a rovných příležitostí bez jakýchkoli rozdílů.

Příklad ze zahraničí si musejí brát i čeští pedagogové, protože v jejich třídách se cizinci budou objevovat stále častěji. Podle údajů z Eurostatu za rok 2004 činil počet žáků-cizinců v českých školách pouhé 1% (oproti tomu ve Švýcarsku je to 22% či v sousedním Rakousku 10%), ale jejich počet neustále stoupá (ve školním roce 2007/2008 to bylo přes 1,5%). Mateřské školy navštěvovalo ve školním roce 2007/2008 přes tři tisíce cizinců, z toho 1 324 z neevropských zemí. Přes 12 000 cizinců navštěvovalo základní školu, nejvíce Vietnamců a Ukrajinců, 231 dětí z Kazachstánu a přes 300 z Mongolska. Nejen z důvodu nárůstu cizinců v našich podmínkách, ale i z důvodu otevřenosti a možnosti obohacení jsme povinni dostát pověsti moderního středoevropského státu a ukázat, že zde existují snahy o integraci lidí, kteří v České republice našli druhý domov.

LITERATURA

BADE, K. J. Evropa v pohybu. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 2005. 500 s. ISBN 80-7106-559-5.

BANKSTON, C.A., ZHON, M. Being well vs. Doing well, International immigration review, 2002

BARŠA, P. Politická teorie multikulturalismu. Praha: CDK, 2003. 347 s. ISBN 80-7325-020-9.

CRISP, J. Nové otázky ve výzkumu problematiky uprchlíků, 2008. Dostupný z WWW:

<http://www.unhcr.cz/dokumenty/vyzkum-uprchliku-jeff-crisp.pdf>

DIAMANT, J. Psychologické problémy emigrace. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská., 1995. 208 s.

- FLEGL, V. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 1998. 338 s. ISBN 80-7179-204-7.
- FREIOVÁ, M. Uprchlíká otázka a my. 1. vyd. Praha : Občanský institut, 1993. 30 s. ISBN 80-900190-6-4.
- GUTMAN, D.B., HICKSON, F. Development of racial prejudice in children. Educational practice and theory, 18, 1996, 1, s. 3 - 14
- HENDL, J. Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha : Karolinum, 1999. 278 s. ISBN 8024600307.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HOFSTEDE, G.: Kultury a organizace. Software lidské mysli. Praha: Filozofická fakulta UK, 1999
- HOFSTEDE, G. et al. Measuring organizational cultures : a qualitative and quantitative study across twenty cases. Administrative Science Quarterly. 1990, vol. 35, s. 286-316.
- ISPA, J. M., Child rearing ideas and feelings of Russian and American mothers and early childhood teachers: some comparisons. Advanced in early childhood education and day care, 6, 1994, s. 235 – 257.
- JÍLEK, D., ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. Azyl a uprchlictví v mezinárodním právu. 1. vyd. Brno : [s.n.], 1997. 226 s. ISBN 80-210-1493-.
- KALMIJN M., KRAAYKAMP, G. Educational Research and evaluation, 9, 2003)
- KATRŇÁK, T. Třídní analýza a sociální mobilita. Brno: CDK, 2005.
- KATRŇÁK, T. RABUŠIC, L. "Anomie a vztah k minoritám v České společnosti." In Sirovátka, T. (Ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno: Masarykova univerzita a Georgetown 2002, 95-107.
- KERLINGER, F.N. Základy výzkumu chování. Praha : Academia, 1972. 705 s.
- KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv. 1. vyd. Praha : SPN, 1990. 234 s. ISBN 80-04-25384-9.
- KŘIVOHLAVÝ, J. Jak zvládat stres. Praha : Grada, 1994. 190 s.
- KURIC, A. Uprchlíci a sociální práce. 1. vyd. Brno: Vzdělávací nadace Jana Husa, 1997. 38 s.
- NĚMEČKOVÁ, B.. Georg Simmel: Peníze v moderní kultuře a jiné eseje [online]. 2003-2008 , 18.1.2008 [cit. 2009-02-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.e-polis.cz/recenze-knih/217-georg-simmel-penize-v-moderni-kulture-a-jine-eseje.html>>.
- PRŮCHA, J. Interkulturní psychologie. Praha: Portál, 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6
- PRŮCHA, J. Etnopedagogika, Pedagogika, LII, 2002
- PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: teorie-praxe-výzkum. Praha: Portal, 2001. 210 s. ISBN 80-85866-72-2
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. 322s. ISBN 80-7178-579-2

SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, 206 s. ISBN 80-86429-59-8

SKOLKOVÁ, L. Dimenze kultury v pojetí Geerta Hofstedeho [s.l.], 2003. 15 s. Univerzita Karlova. Seminární práce. Dostupný z WWW: <<http://lin.skl.sweb.cz/hofstede.pdf>>.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. Základy kvalitativního výzkumu : Postupy a techniky metody zakotvené teorie. 1. vyd. Brno : Albert, 1999. 194 s. ISBN 808583460X.

ŠATAVA, L. Národnostní menšiny v Evropě. Praha: Ivo Železný, 1994

ŠIŠKOVÁ, T. Menšiny a migranti v České republice. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 188 s. ISBN 80-7178-220-3.

ŠIŠKOVÁ, T. Výchova k toleranci a proti rasismu. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 203. s. ISBN 80-7178-285-8.

ŠVARCOVÁ, E., MAREŠ, J.: Spolupráce se školou pohledem rodičů žáka pocházejících z etnických menšin. Pedagogická orientace, 2006, č. 1, s. 42 - 56

TRŽILOVÁ, J. Na útěku: Status uprchlíků. 1. vyd. Praha : OPU, 2004. 55 s. ISBN 80-239-3813-4.

Úmluva o právním postavení uprchlíků [online]. [cit. 20. ledna 2006]. Dostupný z WWW: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>

VESELSKÝ, M. Kdo je to cizinec? Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR. 2009 [cit. 2009-04-15]. Tisková zpráva. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100893s_ov90410b.pdf>.

VESELSKÝ, M. Měla by ČR přijímat uprchlíky? [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR, 2009 [cit. 2009-04-15]. Tisková zpráva. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100892s_ov90410a.pdf>.

Kontakt

Mgr. Martina Vodičková, PdF MU, Brno

(Vznik a prezentace tohoto příspěvku byly podpořeny ze stipendijního fondu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity)

[zpět na obsah](#)